

niet zo heel veel nieuws brengen. Slechts is dit het nieuwe, dat zij geplaatst worden binnen de context van de geschiedenis van de oud-vaderlandse kerk in de hoofdstad, van waaruit zich een goed deel van het kerkelijk leven heeft ontwikkeld. Zo geldt inderdaad ten volle van dit deel, dat het van betekenis is niet alleen maar voor de lokale geschiedenis van Amsterdam, maar dat het een onmisbaar instrument is bij de beoefening van de kerkgeschiedenis van Nederland van de vorige eeuw.

Deze opmerkingen over de beperkingen die de schrijver zich opgelegd heeft, dienen niet om afbreuk te doen aan de grote betekenis die aan de studie moet worden toegekend. Men kan slechts bewondering koesteren voor het resultaat van volhardende arbeid en voor het vele materiaal dat op tafel komt. Een overzicht van de geschiedenis in de Bataafse tijd en de Franse daarna volgt op de proloog, waarin de ondertitel van het boek wordt verdedigd. Interessant is de beschrijving van de laatste fase van de historie der classis Amsterdam. Ruim veertig bladzijden worden gewijd aan de beschrijving van het reveil in Amsterdam en ruim dertig aan die van de Afscheiding. De medische weg tot kerkherstel, inhoudende dat men zich inzette voor allerlei christelijke en filantropische arbeid, wordt geplaatst tegenover de juridische weg, waarin de synode werd opgeroepen om ernst te maken met de handhaving van de leer. Als keerpunt wordt beschouwd de periode van 1870 tot 1875, waarin mede onder leiding van Kuyper de gemeente mondig werd gemaakt en deze bewust heenstuurde naar wat hij in een brief aan Groen noemde het in veiligheid stellen van onze kerken en fondsen.

Dr. Evenhuis heeft op overzichtelijke wijze de door hem gekozen periode beschreven. Dit vijfde deel is opnieuw een hartelijke gelukwens aan zijn adres waard. Het zou bijzonder zijn toe te juichen, wanneer hij erin zou mogen slaan ook nog de hand te leggen aan het zesde deel. De vraag of de recente geschiedenis nu reeds beschreven kan worden, kan zeker voor wat de vijftig jaren betreft, die op de beschrijving in dit vijfde deel volgen, bevestigend beantwoorden. Wie kennis neemt van dit vijfde deel, acht de schrijver gekwalificeerd om het onbevooroordeeld te doen.

W. van 't Spijker

Dr. C. Smits, *De Afscheiding van 1834*. Derde deel: Documenten uit het archief ds. H. P. Scholte, bewaard te Pella, Iowa, U.S.A. Dordrecht (J. P. van den Tol) 1977. 384 blz. III. f 59,50.

Naast de vorige delen, waarin het verloop van de Afscheiding in allerlei plaatselijke situaties op de voet werd gevolgd (deel 1 - uit 1971 - over Gorinchem en omgeving en over plaatsen in "Beneden-Gelderland"; deel 2 - uit 1974 - over Dordrecht, Schoonhoven en plaatsen in de Hoeksche Waard, de Alblaserswaard en op het eiland IJsselmonde) thans een derde deel met geannoteerde documenten uit de collectie-Scholte. In het vooruitzicht worden gesteld een deel met correspondentie van Scholte met figuren uit het Réveil én een deel over de Afscheiding in de provincie Utrecht. In al de genoemde plaatsen zien we H. P. Scholte (1805 - 1868) aan het werk. Geboden worden o.a.: stukken met betrekking tot het leven van Scholte (beroepsbrieven, autobiografische schets, rechtszaken in 1835); acte van Afscheiding van *Genderen* c.a. van 1 november 1834; burgerlijke en kerkelijke correspondentie, waaronder